

Plakaten med det berømte slogan "Stauning – eller kaos" blev brugt til Socialdemokratiets valgkamp i oktober 1935. Den nyoprettede propagandaorganisation HIPA bidrog aktivt til kampagnen, som resulterede i Socialdemokratiets bedste valg nogensinde. Kreditering: Arbejdermuseet.

Abstract: This article examines the agitation activities of the Danish Social Democratic Party in the 1930s, focusing on its Information- and Propaganda Institution, HIPA. This is done by combining a media historical approach with an empirical analysis of a wide and varied source material from the archive of HIPA. The aim is to clarify the scope and nature of the social democratic agitation in a time of economic crisis and the rise of new anti-democratic movements. The study shows that the Danish Social Democrats developed a professional propaganda apparatus to fight Nazi and Communist movements and to promote the party itself. The extent of the perceived threat as well as the widespread agitation are highly remarkable. Altogether, the article contributes to nuanced knowledge of the use of propaganda in the political struggle of the interwar period.

Trusselsbilleder og mobiliseringen af folket: Det danske Socialdemokratis propagandaapparat, HIPA

Kristina Krake
 Dosent ved Scandinavian Studies,
 Amsterdam Universitet
k.krake@uva.nl

Sammendrag: Artiklen undersøger det danske Socialdemokratis agitatoriske oprustning i 1930'erne med fokus på Hovedorganisationernes Informations- og Propaganda Afdeling, HIPA. Det sker ved at kombinere en mediehistorisk tilgang med en empirisk analyse af et bredt og varieret kildemateriale fra HIPA's arkiv. Formålet er at belyse omfanget og karakteren af den socialdemokratiske agitation i en tid med økonomisk krise og fremvækst af nye antidemokratiske bevægelser. Undersøgelsen viser, at Socialdemokratiet opbyggede et professionelt propagandaapparat med den hensigt at bekæmpe nazistiske og kommunistiske bevægelser og for at promovere partiet. Den udtalte trusselsopfattelse og den omfattende agitatoriske virksomhed er i høj grad bemærkelsesværdigt. Med sin kildenære undersøgelse bidrager artiklen til nuanceret viden om brugen af propaganda i den politiske kamp i mellemkrigstiden.

Introduktion: Film som politisk agitation

I 1937 fik den noget mærkværdige spillefilm *Danmark for Folket* premiere. Umiddelbart kan filmen forekomme uskyldig, da den skildrer en ung mands politiske opvågning, som er flettet sammen med en kærlighedshistorie. De politiske scener med socialdemokratisk indhold er imidlertid overrepræsenterede. Desuden er det bemærkelsesværdigt, at der er klippet dokumentariske sekvenser ind i den fiktive fortælling. Blandt andet ses indslag fra avisen *Social-Demokratens* redaktion samt scener, hvor partiets daværende formand, statsminister Thorvald Stauning, holder tale på Roskilde Højskole eller ankommer til Rigsdagen. Genrehybriden og den tydelige politiske retorik fremstår besynderlig. Hensigten var dog tydeligvis, at man med et underholdende drama som mellemlid ville formidle en politisk opbyggelig historie til den brede befolkning for dermed at vinde folket for den socialdemokratiske sag. Samtidig blev Stauning castet som en landsfader, akkurat som han fremstod for samtiden uden for biografølærredet.

Filmen var instrueret af Valdemar Lauritzen, men selve ideen til filmen og dens tilrettelæggelse kom fra Hovedorganisationernes Informations- og Propaganda Afdeling (HIPA), som var en institution under Socialdemokratiet.¹ Det forklarer filmens politiske morale, der fremstiller partiet i et særdeles positivt lys. For eftertiden er filmen da også mest interessant, fordi den bærer vidnesbyrd om, hvordan Socialdemokratiet udnyttede tidens nye medier strategisk til at agitere for sit politiske og sociale program med henblik på at få flere medlemmer og stemmer.

Mellemkrigstiden oplevede generelt en eksplosion i nye agitationsformer, der hang sammen med udviklingen af nye kommunikationsmedier og reklamebranchen.² Det betød, at lydige, visuelle og per-

Mediehistorisk Tidsskrift nr. 39, 2023, årgang 20, s. 34-55, publiceret desember 2023.

Artikkelen findes også som del av hele utgaven av Mediehistorisk Tidsskrift nr. 01, 2023,

url: https://medietidsskrift.no/wp-content/uploads/2023/12/NMF-tidsskrift-02_2023.pdf

Artikkelen publiseres under lisensen Creative Commons CC BY-NC 4.0.

formative greb i langt højere grad blev udnyttet til at kommunikere de politiske budskaber. Også i de skandinaviske lande, og altså herunder Danmark, udviklede det sig til et alsidigt udbud af agitationsformer med farverige plakater, flyveblade, radioforedrag, talekor, højtalerbiler, smalfilm, cykeloptog, folkestævner og hus- og kolonihaveagitation. Kort sagt var der ikke grænser for opfindsomheden og de mange måder at promovere partierne på – i tæt konkurrence med de politiske modstandere.

Den intensive propaganda med brug af alverdens agitationsformer skal ses i lyset af, at demokrati var blevet et massefænomen. Med den almene og lige valgret, der var indført i adskillige europæiske lande ved indgangen til mellemkrigstiden, og i Danmark i 1915, blev politik en indædt kamp mellem partierne om at tiltrække vælgerne. Desuden blev den politiske kamp yderligere tilspidset med fremvæksten af nye systemkritiske og antidemokratiske bevægelser. For eksempel blev Danmarks Kommunistiske Parti dannet i 1919, skønt først en reel politisk faktor i 1930'erne. På den anden yderfløj blev Danmarks Nationalsocialistiske Arbejderparti stiftet i 1930, hvilket øgede den politiske uro, selvom partiet forblev forholdsvis marginalt i perioden.³ Derudover opstod der flere antiparlamentariske bevægelser, og desuden slog Konservativ Ungdom i årene 1932–1936 ind på en højreradikal kurs, også kaldt nykonservatisme, med inspiration fra fascismen. Den højreradikale udvikling, der tiltrak mange nye medlemmer, blev imidlertid bremset, da formanden for Konservativ Ungdom blev tvunget til at forlade sin post i 1936.⁴

Formål, kilder og tidligere forskning

Hvor de mange propagandafremstød vidner om et stigende behov for politisk mobilisering, kan man dog oplagt spørge, hvad selve omfanget og karakteren af agitationen kan fortælle os om mellemkrigstidens politiske kampe og fjendebilleder. Artiklen vil give et bud på spørgsmålet ved at granske det danske Socialdemokratis agitationsformer og propagandaapparat, som blev institutionaliseret med oprettelsen af Hovedorganisationernes Informations- og Propaganda Afdeling i 1935, der i daglig tale blev kaldt HIPA. Der var ganske vist også andre grupper, som gjorde sig bemærkede med deres agitation. Blandt andet satte kommunisternes militante aktivisme og Konservativ Ungdoms uniformerede marchoptog deres præg på byrummet.⁵ Artiklen vil tage højde for de forskellige bevægelser fremfærd. Tyngdepunktet vil imidlertid blive lagt på Socialdemokratiet, da det som et reformistisk og regeringsbærende parti, i coalition med Det radikale Venstre fra 1929, dominerede dansk politik i 1930'erne. Desuden er den socialdemokratiske case interessant på grund af HIPA, der stod for en optrapning af partiets propaganda.

Den eksisterende forskning har undersøgt HIPA fra en organisatorisk vinkel. Navnlig har historikeren Kristian Bruhn Henriksen kortlagt oprettelsen af HIPA, og herunder drivkræfter og bevæggrunde, nemlig at bekæmpe kommunismen og fascismen.⁶ Hovedsigtet med Henriksens undersøgelse er at få afklaret, om HIPA også bedrev efterretning ved siden af sine propagandaaktiviteter. Resultatet af undersøgelsen er til dels bekræftende, da det overleverede kildemateriale viser, at HIPA indsamlede oplysninger om medlemstal for både det kommunistiske og det nazistiske parti. Det gjorde HIPA for at danne sig et billede af tilslutningen til de antidemokratiske partier i Danmark. På den baggrund konkluderer Henriksen, at HIPA fungerede som både propaganda- og efterretningsorganisation, selvom det ikke er muligt at påvise, om der fandt en systematisk udveksling af information med politiet sted.⁷

Hvor forhold omkring HIPA's oprettelse således er afdækket, ved vi mindre om institutionen set fra en mediehistorisk vinkel. Godt nok findes der en ældre udgivelse, som gennemgår agitationsmaterialet, men udgivelsen bygger ikke på HIPA's arkiv og er i øvrigt særdeles deskriptiv.⁸ Det betyder, at omfanget af agitationen, agitationsformerne samt trusselsbilledet i resten af 1930'erne fortsat er underbelyst. Desuden er det uklart, hvordan HIPA's virksomhed skal forstås i en større historisk sammenhæng – ud over at være et modtræk til de politiske modstanderes fremstød. Det er her, at nærværende artikel leverer

sit bidrag. De overordnede spørgsmål, der styrer undersøgelsen er: Hvordan og med hvilke midler blev propaganda brugt i Socialdemokratiets politiske kamp, og hvad kan agitationsvirksomheden fortælle os om Socialdemokratiets trusselsopfattelse og positionering i det politiske landskab?

Undersøgelsen tager afsæt i den antagelse, at HIPA frem for alt var en propagandaorganisation, og at oplysninger om de antidemokratiske partier primært skulle bruges til at målrette den socialdemokratiske agitation. Det betyder ikke, at artiklen ser bort fra eventuelle efterretningsaktiviteter. Imidlertid har eftertidens fokus på spørgsmål om efterretningsopgaver overskygget belysningen af HIPA's brede målsætning og arbejde og i det hele taget Socialdemokratiets omfattende propagandaapparat. Ved også at få kastet lys over den agitatoriske virksomhed og rækkevidde kan vi få mere kvalificeret viden om propagandaens funktion i 1930'ernes politiske liv.

Artiklens brug af begrebet propaganda trækker på Garth S. Jowett og Victoria O'Donnells definition, som fremgår af bogen *Propaganda and Persuasion* (2015). Deres definition lyder således: «*Propaganda is the deliberate, systematic attempt to shape perceptions, manipulate cognitions, and direct behaviour to achieve a response that furthers the desired intent of the propagandist.*»⁹ I en oversat og forkortet version kan propaganda altså defineres som et bevidst og systematisk forsøg på at påvirke og manipulere opfattelser og at styre folks adfærd for at opnå en reaktion, som fremmer ens hensigt. Det er vigtigt at bemærke, at begrebet propaganda bliver brugt neutralt, og at det også for datidens aktører var en neutral betegnelse for den målrettede politiske kommunikation. I tilfældet med førnævnte spillefilm *Danmark for Folket* blev der for eksempel ikke lagt skjul på, at filmen var tilrettelagt af propagandaorganisationen HIPA. Det fremgår af filmens indledende rulletekster.¹⁰

Derudover skal det noteres, at begrebet fascisme i artiklen bliver brugt som en samlebetegnelse for de mange forskellige fascistiske fænomener. Artiklen anvender imidlertid også begrebet nazismen. Det gør artiklen, når der sigtes til enten den tyske nationalsocialisme eller dens danske varianter, repræsenteret ved især Danmarks Nationalsocialistiske Arbejderparti. Artiklen kunne som alternativ have brugt termen «nationalsocialisme». Da kildematerialet imidlertid hovedsageligt bruger ordene nazisme og nazistisk, har det været min vurdering, at det ville skabe for stor forvirring at anvende tre forskellige betegnelser. Begrebsbrugen er med andre ord et pragmatisk valg.

Artiklens kvalitative undersøgelse bygger på et bredt og varieret kildemateriale i form af pjecer, manifeste, slogans, aviser, plakater, film, sange, taler, beretninger, mødeprotokoller, cirkulærer, lovgivning, parlamentsdebatter samt et arbejdsprogram. De trykte publikationer er gode kilder til at bestemme de mange agitationsformer og selve indholdet af den socialdemokratiske propaganda. De fortrolige kilder som eksempelvis referater fra møder og rapporter om agitationen bærer til gengæld vidnesbyrd om Socialdemokratiets strategi for sin agitation samt partiledelsens reelle trusselsopfattelse. Det er en styrke, at undersøgelsen har haft adgang til materiale fra HIPA's arkiv, der består af otte kasser, som i dag befinder sig i Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv. Godt nok er noget af HIPA's arkivmateriale gået tabt under 2. verdenskrig, men ikke desto mindre er det overleverede materiale særdeles omfattende. Blandt andet indeholder det HIPA's mødeprotokoller, årsrapporter, korrespondancer, instrukser for agitationen og diverse agitationsmateriale samt dokumenter fra agitationsudvalgene, der eksisterede forud for HIPA. Samlet set giver materialet et godt grundlag for at analysere den socialdemokratiske propaganda. Derudover er der bevaret materiale fra den socialdemokratiske agitationsvirksomhed og valgkampagner i Socialdemokratiets arkiv, hvilket er blevet brugt til at supplere nærværende kildenære undersøgelser.

Kasserne fra HIPA's og Socialdemokratiets arkiv er blevet gennemgået systematisk, og det materiale, der efterfølgende er blevet anvendt i artiklen, er blevet udvalgt med sigte på at bestemme Socialdemokratiets trusselsbillede, agitatoriske strategi og formål samt selve karakteren, omfanget og organisere-

ringen af agitationen. Læsestrategien har fokuseret på ord som kommunisme, nazisme, demokrati og folk foruden længere ræsonnementer, men baserer sig ellers på regulære kildekritiske overvejelser som genre, ophav og tendens. For eksempel er en del af materialet udarbejdet af HIPA's ledelse, hvorfor det ikke nødvendigvis er repræsentativt for hele Socialdemokratiet, men snarere kan afspejle enkeltaktørers interesser og opfattelser. Kildekritiske overvejelser af sådan art vil imidlertid fremgå af selve artiklen.

Artiklen indleder med de agitatoriske initiativer, der blev sat i værk forud for oprettelsen af HIPA, hvorefter HIPA's institution vil blive afdækket med fokus på propagandaens organisering og rækkevidde. Dernæst følger en analyse af HIPA's trusselvurdering og agitatoriske virksomhed med henblik på at give nuanceret viden om datidens politiske kampe og deres sammenhæng med de agitatoriske strategier. Virkningen af HIPA's og Socialdemokratiets kampagnefremstød vil blive vurderet, og afslutningsvis diskuteres og perspektiveres de agitatoriske tiltag.

Det skal tilføjes, at samtlige store skandinaviske arbejderpartier optrappede deres propaganda i 1930'erne. I Norge foregik det i regi af Arbeidernes Opplysningsforbund og udmøntede sig i blandt andet hammermærke-symbolik, de omreisende teatergrupper «tramgjengene» samt produktion og distribution af talrige arbejderfilm.¹¹ I Danmark var den agitatoriske virksomhed også i første omgang knyttet til Arbejdernes Oplysningsforbund, men med dannelsen af den selvstændige propagandaorganisation HIPA, fik organisationen øgede beføjelser og formålsbestemmelser. De organisatoriske forskelle til trods er pointen i nærværende sammenhæng, at den danske case kan ses som et eksempel på en større tendens, hvor propaganda bevidst og i stigende grad blev brugt i den politiske kamp – og hvor den agitatoriske virksomhed foregik med stor kreativitet, nye medier, større professionalisering og kolossal spændvidde.¹² Mere om dette nedenfor.

Agitationen og agitatorkorps 1933-1935

I 1930'erne satsede Socialdemokratiet i hidtil uset grad på agitation som politisk kommunikation, parallelt med at partiet udbyggede sit propagandaapparat. Det skete som reaktion på tidens antidemokratiske strømninger og for at hverve nye medlemmer og i det hele taget styrke partiets stilling i faglige og politiske sammenhænge. De organisatoriske tiltag skete etapevist. I første omgang blev Hovedorganisationernes Agitationskomite oprettet med det formål at bekæmpe kommunismen. Nærmere bestemt gav Socialdemokratiet på et møde i sit forretningsudvalg den 5. januar 1933 «Bemyndigelse til at optage Forhandlinger med Fagbevægelse, Oplysningsforbund og Ungdomsfb. om Foranstaltninger til Bekæmpelse af den kommunistiske Agitation.»¹³ Forhandlingerne fandt stede to uger efter, hvor repræsentanter fra Socialdemokratiet, Arbejdernes Oplysningsforbund, De Samvirkende Fagforbund (senere LO) og Arbejdernes Fællesorganisation i København blev enige om at oprette et fællesudvalg, som resulterede i Hovedorganisationernes Agitationskomite.¹⁴ Ifølge et udkast fra den 2. februar 1933, som blev udarbejdet af Ib Kolbjørn fra Arbejdernes Oplysningsudvalg for København, skulle komitéen aktivere og hjælpe socialdemokraterne med at modvirke den kommunistiske agitation. Først og fremmest skulle der iværksættes modagitation, men partimedlemmerne blev også opfordret til at underrette om den Revolutionære Fagoppositions aktiviteter.¹⁵ Det skal tilføjes, at den Revolutionære Fagopposition, der stod for en kommunistisk agitation inden for fagbevægelsen, var i færd med at øge sin repræsentation i flere fagforeninger. Som reaktion herpå besluttede Socialdemokratiets ledelse, at medlemskab af partiet var uforenligt med deltagelse i den Revolutionære Fagoppositions virksomhed.¹⁶ Derudover blev der i fagligt regi dannet socialdemokratiske faglige klubber, især i København.¹⁷ Det var disse faglige klubber, som komitéen skulle bistå.

På samme møde, hvor der blev givet bemyndigelse til agitationskomitéen, den 5. januar 1933, blev

Socialdemokratisk optog med højtalervogn og blafrende faner, der bevæger sig igennem byen og et kolonihavekvarter. Fotoet stammer fra valgkampen i 1932 og er et eksempel på datidens mobilisering af masserne med brug af nye medier. Kreditering: Arbejdermuseet.

der også givet tilladelse til at udgive «en Pjece mod Kommunismen».¹⁸ Denne beslutning blev omsat til resolut handling. Således udkom skriftet *Kommunisterne splitter!* den 26. januar 1933, altså tre uger efter beslutningen. På forsiden af skriftet var anført sekretæren for den socialdemokratiske rigsdagsgruppe, Hans Hansen (der kort efter tog navneforandring til Hedtoft-Hansen og generelt blev kaldt Hedtoft) som afsender på vegne af Socialdemokratiet og De Samvirkende Fagforbund. Afsenderne vidner om, at kommunisterne udgjorde en trussel i både politiske og faglige sammenhænge, som krævede et modsvar.

Selve skriftet består af tekstuddrag fra fortrinsvist Kominterns ledelse, den såkaldte eksekutivkomité, EKKI, men hvor aktstykkerne bliver kommenteret. Kommentarerne synes udelukkende at være møntet på at demaskere et kommunistisk dobbeltspil, da de fremhæver, hvorledes kommunisterne under påskud af at skabe en enhedsfront havde til hensigt at splitte arbejderbevægelsen.¹⁹ De danske kommunisters fjendebillede og angreb på landets ledelse blev også påtalt. For eksempel påpegede pjecen, at kommunisterne anså Socialdemokratiet og Stauning-regeringen for hovedfjenden på diktat fra Moskva.²⁰ Pjecens ensidige fremstilling rubricerer den genremæssigt som et propagandaskrift, der fortæller mindst lige så meget om socialdemokraternes trusselsopfattelse som kommunisternes hensigter. Således demonstrerer pjecen, at socialdemokraterne fandt det nødvendigt at iværksætte en offensiv agitation tilsvarende kommunisternes, og at i hvert fald Hedtoft fandt det hensigtsmæssigt at udlægge de kommunistiske tekster som et skoleeksempel på, hvorledes arbejderen skulle gennemskue kommunisternes motiver.

Rent retorisk blev kommunisterne desuden omtalt med en «splittelsesfigur». Denne trope anvendte socialdemokraterne gennemgående om kommunisterne, da de var af den overbevisning, at kommunisterne havde til hensigt at splitte arbejderbevægelsen.

I første omgang var de socialdemokratiske agitatoriske foranstaltninger altså motiveret af kampen mod kommunismen. Baggrunden herfor var den voksende tilslutning til Danmarks Kommunistiske Parti. Denne fremgang hang sammen med kommunisternes agitatoriske fremstød med appel til de mange arbejdsløse som følge af den økonomiske krise, der for alvor kunne mærkes bredt i samfundet fra 1932. Det resulterede ikke kun i flere partimedlemmer og tillidsposter i fagforeningerne, men også at der blev valgt to kommunister ind i Folketinget ved valget i november 1932. Forud for valget var der blevet ført en særdeles aggressiv valgkamp, som havde udviklet sig til en decideret plakatkamp mellem de politiske modstandere, der rev hinandens plakater ned fra mure og rækværk.²¹ Ofte udartede det sig til slagsmål, og ved en enkelt lejlighed fik det tragiske konsekvenser, idet en ung socialdemokrat mistede livet fra slag med et kosteskafte efter sammenstød med en gruppe kommunister under en plakatoafhængning.²²

Som reaktion på kommunisternes fremfærd og med udsigten til, at de to nye kommunistiske rigsdagsmedlemmer kunne bruge Folketingets talerstol som platform for deres agitation, kritiserede statsminister Stauning i kraftige vendinger kommunisternes brutale metoder under en folketingsdebat i december 1933, idet han udtalte: «Vi tror ikke, siger jeg, at Samfundet omdannes og forbedres ved Tvang og Raahed. Vi har ikke mindste Tillid til Brosten, Knipler og Kosteskafter som Midler i politisk Virksomhed [...].»²³ Udtalelsen blev en måned efter fulgt op af blandt andet iværksættelse af den førnævnte agitativkomité og agitativmateriale.

Selvom institutionalisering af Socialdemokratiets agitation i første etape var rettet imod den kommunistiske fjende, blev der også iværksat agitatoriske tiltag vendt imod fascismen. For eksempel blev der dannet Arbejdernes Aktionsudvalg i Sønderjylland som reaktion på den nazistiske aktivitet i grænseegnen.²⁴ Etableringen af et nazistisk regime i Tyskland i foråret 1933 havde bevirket en øget politisk uro i Sønderjylland. Det skyldtes både nazificering af det tyske mindretal, samt at tyske nazister krydsede grænsen og foretog propagandaaktioner på dansk grund med krav om en revision af grænsen, der var blevet fastsat i 1920.²⁵ Dertil kom, at Danmarks Nationalsocialistiske Arbejderparti havde sit hovedsæde i Sønderjylland, hvor partiet også havde flest tilhængere.²⁶ De urolige politiske forhold i grænseegnen gav incitament til oprettelsen af aktionsudvalgene. Konkret havde udvalgene til opgave at orientere regeringen om, hvordan navnlig nazismen udviklede sig i den sønderjyske landsdel. Desuden skulle udvalgene stå for forskellige antinazistiske aktiviteter, så nazismen ikke fik tag i for eksempel ungdommen.²⁷

Ud over aktionsudvalgenes agitatoriske virksomhed foregik et antifascistisk arbejde inden for blandt andet Danmarks Socialdemokratiske Ungdom (DSU). For eksempel iværksatte ungdomsorganisationen en landsagitation i den første uge af oktober 1933 som reaktion på Konservativ Ungdoms højreradikale offensiv og mere konkret for at øge ungdomsorganisationens medlemstal. Kampagnen indbefattede husagitation, hvor de unge socialdemokrater gik fra dør til dør og uddelte tryksager. I den anledning havde DSU's formand H.C. Hansen skrevet pjecen *Marcher med os*, mens Ib Kolbjørn fra Arbejdernes Oplysningsudvalg havde forfattet pjecen *Hagekors eller Socialisme*.²⁸ Desuden gennemkrydsede de såkaldte røde biler landet, mens de fra højtalere agiterede for den socialdemokratiske ungdomsbevægelse, og endelig blev der afholdt kæmpemøde på Aarhus stadion med prominente talere og afsluttende fakkelloptog.²⁹

Den socialdemokratiske ungdom bidrog i det hele taget særdeles aktivt til partiets agitatoriske virksomhed, dels ved at være løst tilknyttet Hovedorganisationernes Agitativkomite, som skulle imødegå kommunisterne, dels i kampen mod ethvert tilløb til fascismen. I praksis blev dette arbejde blandet sammen, og i øvrigt holdt ikke alle unge socialdemokrater sig til retoriske manifestationer, men blev

involveret i militant aktivisme og fysiske gadekampe.³⁰

Den politiske uro, som opstod i forbindelse med propagandamanifestationer som for eksempel fri-luftsmøder og marchoptog, blev i første omgang forsøgt inddæmmed med uniformsforbuddet af april 1933.³¹ Det satte en stopper for den voksende mode med militaristiske beklædningsdele og symboler, der på det ydre agiterede for et politisk tilhørsforhold. Da de politiske gadeslagsmål imidlertid fortsatte, vedtog Rigsdagen de såkaldte urolove året efter. Sidstnævnte lovpakke indeholdt blandt andet bestemmelser vendt imod private militaristiske korpsdannelser og en slagsmålsparagraf, som skærpede straffen for forstyrrelse af den offentlige orden.³² Selvom de repressive love især var møntet på kommunisterne og nazisterne og til dels den konservative ungdom, skal det tilføjes, at Socialdemokratiet vanskeligt kunne acceptere, at også dets egen ungdom var involveret i voldsbetonede handlinger, der lå milevidt fra partiets reformistiske socialismestrategi. Med andre ord skulle de politiske modstandere bekæmpes med ordet og ikke med næven.

Socialdemokratiet var i den henseende selv aktivt med foredrag, taler, manifeste og kampagner. I forlængelse af DSU's agitationsuge i oktober 1933, iværksatte partiet en landsomfattende agitation vendt imod reaktionære kræfter og fascismen.³³ Og i november 1933 fulgte kampagnen «Mod Fascisme og Diktatur, for Demokrati og Socialisme», på forslag fra Hedtoft, der ud over sin post som sekretær for den socialdemokratiske rigsdagsgruppe var repræsenteret i Hovedorganisationernes Agitationskomité.³⁴ I partiets cirkulære til de socialdemokratiske foreninger blev kampagnen lanceret som et aktivt demokrativærn, der var foranlediget af udviklingen både i udlandet og indenrigspolitisk. Blandt andet blev det anført:

«Vi maa gøre en Kæmpe-Indsats for at klargøre for den store Offentlighed, at Socialdemokratiet er Demokratiets sande Beskytter, og vi maa mobilisere Arbejderbevægelsens Titusinder for at pege paa den Lære, der kan indhøstes af den tyske arbejderklassens tragiske Skæbne: *Sammenholdet* i Arbejderbevægelsen maa bevares, og *Demokratiet*, der er en Forudsætning for den socialistiske Arbejderbevægelses eksistens, maa beskyttes, om nødvendig forsvares.»³⁵

Udtalelsen var blot ét af utallige eksempler. Socialdemokratiet promoverede sig konsekvent som demokratiets vogter 1930'erne igennem. Skræmmebilledet var Tyskland, hvor arbejderbevægelsens organisationer var blevet opløst med Adolf Hitlers magtovertagelse. For ikke at lide samme skæbne appellerede Socialdemokratiet til arbejderne om at holde sammen i et forsvar for demokratiet, som sikrede arbejderbevægelsens ret til at eksistere.

Oprettelsen af Hovedorganisationernes Informations- og Propaganda Afdeling

Socialdemokratiets propaganda blev dog først reelt institutionaliseret med oprettelsen af Hovedorganisationernes Informations- og Propaganda Afdeling, HIPA. Det skete på initiativ af Hedtoft, som var dybt engageret i Socialdemokratiets agitationsvirksomhed. Således motiverede Hedtoft på Socialdemokratiets kongres i juni 1935 et forslag om oprettelse af en institution, der havde til opgave at bekæmpe kommunistiske og nazistiske bevægelser i landet.³⁶ Dette forslag fik kongressens enstemmige tilslutning. Ganske vist udgjorde kommunismen og især nazismen ikke en udpræget trussel mod det danske samfund. Imidlertid argumenterede Hedtoft for, at Socialdemokratiet skulle handle præventivt og imødegå de antidemokratiske bevægelser, inden det var for sent. For som han metaforisk udtrykte sig, så var det nødvendigt «*systematisk og grundigt*» at immunisere befolkningen «*mod politiske Infektioner*».³⁷

Lignende præventivt argument var blevet fremført af blandt andre det socialdemokratiske folketingsmedlem og næstformand for partiets rigsguppe, Alsing Andersen, da Rigsdagen indførte henholdsvis

uniformsforbuddet i 1933 og urolovene i 1934. Dengang var argumentet, at man skulle handle *i tide* og iværksætte foranstaltninger for at forhindre, at politiske grupper kunne bruge voldsmidler for at fremme en politisk målsætning.³⁸ Den repressive lovgivning skulle altså betragtes som forholdsregler, der var rettet imod antidemokratiske metoder. Denne gang, i juni 1935, var der ikke tale om at stoppe tilløb til politisk vold, der jo tydeligvis var i modstrid med en demokratisk samfundsorden. Derimod var hensigten, at Socialdemokratiet *med agitation* imødegik henholdsvis det kommunistiske og nazistiske parti, der begge havde en grundlovsfæstet ret til at eksistere.

Efterfølgende blev Hedtoft valgt som leder af HIPA på et møde i Socialdemokratiets forretningsudvalg i september 1935, hvor De samvirkende Fagforbund og Arbejdernes Fællesorganisation også deltog. De nævnte forbund blev sammen med Arbejdernes Oplysningsudvalg, Danmarks Socialdemokratiske Ungdom (DSU) og avisen *Social-Demokraten* repræsenteret i HIPA's bestyrelse. På samme møde blev Hedtofts forslag til HIPA's opgaver godkendt. Opgaverne gik i hovedtræk ud på at producere og distribuere «antinazistisk og antikommunistisk Materiale», uddanne agitatorer og reorganisere partiets agitatorkorps.³⁹ Agitationen skulle altså vende sig mod begge yderfløje, men alt efter behov. Således blev det anført om HIPA's kursusaktivitet, at hensigten var at igangsætte «et systematisk og instruktivt anti-kommunistisk og – hvor det eventuelt skønnes fornødent – antinazistisk Kursusarbejde».⁴⁰

Centralt for reorganiseringen af agitatorkorpsset stod Hedtofts plan om aktivgrupper, der var inspireret af hollandske agitatorkorps af lignende art.⁴¹ Med godkendelse fra HIPA's bestyrelse fik Hedtoft konkretiseret, at grupperne skulle varetage agitationen og visse efterretningsopgaver. Efterretningen bestod i at kortlægge vælgerpotentialet og oprette medlemskartotek samt overvære politiske modstanderes møder med indberetningspligt til HIPA gennem lederne af aktivgrupperne.⁴² Da planen blev forelagt for Socialdemokratiets forretningsudvalg i december 1935, udspandt der sig imidlertid en diskussion, som tilsyneladende bundede i uenighed om magtbeføjelser. I den forbindelse henstillede partiets formand og statsminister, Stauning, at aktivgrupperne blev underlagt de enkelte partiforeningers bestyrelse for at undgå «Kompetencestrid».⁴³ På trods af forbeholdet støttede Stauning dog HIPA, der efterfølgende fik bemyndigelse til at oprette grupperne, som efter et par år nåede op på cirka 135 enheder.⁴⁴

Som led i reorganiseringen af agitatorkorpsene forsøgte Hedtoft også at koordinere og intensivere fagforeningernes antikommunistiske kamp. Dette igen med en hensigt om at gøre arbejderne uimodtagelige over for kommunismen. Planen var, at der skulle oprettes socialdemokratiske klubber i samtlige fagforeninger med reference til HIPA. Denne plan blev aldrig fuldt ud realiseret. For det første blev HIPA's bestyrelse alene enig om en mere reduceret udgave af Hedtofts plan, der gik ud på at tilvejebringe kontakt til klubberne samt at yde hjælp, hvor det var påkrævet, men uden at «forcere Oprettelsen af faglige Klubber».⁴⁵ For det andet, og for så vidt afgørende, udviste fagbevægelsen en modstræbende indstilling.⁴⁶ Hedtoft var tydeligvis frustreret over fagbevægelsens manglende stillingtagen til spørgsmålet om faglige klubber. Med begrundelse om, at han ikke var i stand til at lede HIPA på en måde, som tilfredsstillede ham selv, valgte Hedtoft derfor i april 1937 at overlade sin post til partifælle og folketingsmedlem H.C. Hansen, der kort tid forinden havde været formand for DSU og i øvrigt var repræsentant i HIPA.⁴⁷ H.C. Hansen videreførte HIPA efter de vedtagne direktiver.

Trusselsvurderingen

De organisatoriske ændringer betød, at HIPA's virkefelt i praksis blev todelt. På den ene side bearbejdede organisationen avismateriale og modtog oplysninger, der dannede grundlag for en trusselsvurdering. På den anden side varetog organisationen en udadrettet propagandavirksomhed. Hvad angår trusselsvurderingen, viser en række beretninger, at HIPA var yderst årvågen over for kommunisterne og de danske

nazister. For eksempel advarede Hedtoft om kommunisternes falske imødekommenhed, da han gjorde status i april 1937. I samme forbindelse anbefalede han, at der skulle «et langt mere dybtgående Propagandaarbejde til i Fagorganisationerne».⁴⁸ Dette udsagn skal dog ses i lyset af hans utilfredshed med den manglende iværksættelse af hans plan om de socialdemokratiske faglige klubber, idet beretningen blev afgivet i forbindelse med hans fratrædelse som leder af HIPA. En tilsvarende vurdering blev dog gentaget året efter af hans efterfølger på posten, H.C. Hansen, idet denne fremdrog, at det var blevet vanskeligere at modarbejde kommunisterne, efter at de havde skiftet strategi til folkefrontspolitikken – eller som det forlyder i hans beretning, var slået ind på en retning, «der hyklede Venskab med de socialdemokratiske Arbejdermasser».⁴⁹ Til gengæld nævnte Hansen, i overensstemmelse med de faktiske forhold, at der i Konservativ Ungdom var «sket en mærkbar Afvikling af de mest yderliggående Nazi-Tendenser». Modsat måtte han dog meddele, at de nazistiske organisationers aktivitet var tiltaget «navnlig i udprægede Landomraader». Derfor skønnede Hansen, at nazismen fortsat udgjorde en trusselsfaktor – jævnfør hans udsagn, at «Nazismen i Danmark paany er ved at aktualiseres».⁵⁰

Forinden havde HIPA i en skrivelse fra marts 1937 pålagt aktivgrupperne at oplyse om nazisternes aktivitet og at rette «Opmærksomhed paa Yderpartiernes Arbejde», hvilket indbefattede «Nazister, Kommuniste og andre sekteriske Bevægelser».⁵¹ I et cirkulære fra april 1937 blev formændene for Socialdemokratiets kredsorganisationer desuden anmodet om at indberette om nazisternes aktiviteter på grund af deres fremgang ved kommunalvalget marts samme år.⁵² På baggrund af indberetningerne og stemmetal udarbejdede HIPA en rapport i august 1937, som pegede på, at nazisterne var aktive i flere valgkredse. I rapporten blev det i øvrigt nævnt, at der frem for at være risiko for at overvurdere nazisterne snarere var tale om det modsatte, og at indberetningerne gav «et ret ufuldstændigt Billede af Nazismens Virksomhed og Fremtidsmuligheder».⁵³

Selvom kildematerialet fra HIPA om de antidemokratiske bevægelser ikke er komplet og i øvrigt må vurderes med forbehold, afspejler det de involverede aktørers agtpågivenhed og ihærdige forsøg på at mobilisere hele partiorganisationen og fagbevægelsen i kampen mod bevægelser i særligt kommunistisk eller fascistisk farvning.⁵⁴ Dette lykkedes til dels med aktivgrupperne, men var mindre vellykket, når det gjaldt fagbevægelsen. I hvert fald omfavnede fagbevægelsen ikke Hedtofts plan om at iværksætte en systematisk antikommunistisk agitation via socialdemokratiske faglige klubber med HIPA som kommandocentral. Imidlertid blev HIPA's planer og virksomhed i overvejende grad bakket op af Socialdemokratiets ledelse. Stauning betonedede for eksempel på et møde i partiets hovedbestyrelse i oktober 1937 vigtigheden af at være på vagt overfor både nazisterne og kommunisterne og at informere HIPA om deres aktiviteter i lokalområderne. Som det fremgår af referatet:

«Stauning nævnte Nazisternes Virksomhed, som vi vel ikke skulde overvurdere, men dog stadig bør være paa Vagt overfor. Det vil være nødvendigt, at man lokalt følger Bevægelsens Virksomhed og holder H.I.P.A. informeret om Forholdene. Det samme gælder Kommunisterne, overfor hvilke det er nødvendigt at være paa Vagt i højere Grad end tidligere paa Grund af dens ændrede Taktik.»⁵⁵

Agitationsvirksomheden

Hvad angår HIPA's udadrettede virksomhed, var hovedopgaven – via agitationsmateriale og partisoldaterne – at rekruttere nye partimedlemmer og tilbagevise de politiske modstanderes verbale angreb. Kompromitteringen af navnlig de antidemokratiske bevægelser måtte dog ikke frastøde potentielle vælgere, da strategien gik ud på at tiltrække de grupper, der ellers kunne have tilsluttet sig eksempelvis nazisterne. Således blev det indprentet i førnævnte skrivelse til aktivgrupperne fra marts 1937, at nazisternes tilhæn-

Framegrab fra den indledende rulletekst til propagandafilmen *Danmark for Folket*, 1937, der var instrueret af Valdemar Lauritzen, men efter ide af Hovedorganisationernes Informations- og Propaganda Afdeling, HIPA. Bemærk fanerne i baggrunden, som var fast agitatorisk udstyr ved de Socialdemokratiske arrangementer. Kreditering: Instruktør Valdemar Lauritzen.

gere måtte «drages bort fra Nazismen», men at dette ikke skulle ske «ved at haane og forfølge dem, men kun ved at man søger at gøre dem begribeligt, at Nazismen i sit Væsen er folke- og frihedsfjendsk, og at vort Parti er det eneste, der kan føre nogen virkningsfuld Kamp for den brede Befolkings Interesser».⁵⁶

Tilsvarende strategi lå også til grund for flere af HIPA's propagandaskrifter. For eksempel påpegede de to pjecer *Saadan er Nazismen* (1938) og *Det kommunistiske Bedrag* (1938) de danske kommunisters og nazisters diktaturbestræbelse. Samtidig fremstillede pjecerne, med delvis enslydende tekst, Socialdemokratiet som svaret på samfundsindretningen, idet partiet stod som garant for folkestyret og kunne fremvise politiske resultater til gavn for både bonde og arbejder. I pjecen *Det kommunistiske Bedrag* argumenteres i øvrigt for, at kommunisternes reformvilje og påståede tilslutning til demokratiet – med pjecens ord «Læbebekendelse til Demokrati og Aandsfrihed» – var ren forstillelse.⁵⁷ Dette foregik konkret ved, at pjecen gennemgik og kommenterede Kominterns udtalelser i forbindelse med skiftet til enhedsfrontslinjen. Udtalelserne skulle tydeliggøre kommunisternes kyniske strategi, som ifølge pjecen udelukkende havde til formål at splitte arbejderbevægelsen og udradere Socialdemokratiet.⁵⁸

Pjecerne skulle ifølge en instruks deles ud efter de politiske modstanderes parti-møder og i beboelsesområder, der blev anset «for at være kommunistisk eller nazistisk inficeret» foruden i fagforeninger for den kommunistiske pjeces vedkommende.⁵⁹ Pjecernes reelle effekt er dog vanskelig at vurdere. Her skal det

medtages, at HIPA i 1936 måtte indstille udgivelsen af agitationsavisen *Vor Kamp* efter fire numre i erkendelse af, at de i forhold til kommunisterne ikke virkede efter hensigten.⁶⁰ Imidlertid vidner pjecernes betragtelige oplagstal – og udgiftstunge poster – om, at tryksagerne blev betragtet som et væsentligt antifascistisk og især antikommunistisk agitationsmiddel. Således blev pjecen *Det kommunistiske Bedrag* optrykt i 150.000 eksemplarer, hvilket var tre gange så stort som den anti-nazistiske pjece på 50.000 eksemplarer.⁶¹

HIPA benyttede sig af stort set samtlige tidens massemedier som radio, presse, og plakater. Hertil kom politiske sange, skuespil, revyer og smalfilm, som indgik i partiets valgkampagner. Det vil føre for vidt at analysere de mange forskellige genrer. Imidlertid skal det påpeges, at HIPA var yderst bevidst om brugen af moderne propagandamidler, men også at den retoriske kamp mod antidemokratiske strømninger var tæt forbundet med en profilering af Socialdemokratiet. Hvor profileringen især var møntet på at hverve nye medlemmer og dermed mindske tilgangen til de såkaldte yderpartier, satte HIPA også ind over for medlemmer af Socialdemokratiet. For eksempel skulle aktivgrupperne vise både potentielle vælgere og partimedlemmerne interesse ved opsøgende arbejde, der i henhold til ekstremt detaljerede instrukser kunne spænde lige fra bedriftsagitation til husagitation til kolonihaveagitation.⁶² Derudover fik HIPA også til opgave at styre den generelle informationsstrøm til partiets tillidsmænd med udgivelsen af *Socialdemokratiske Noter*. Hermed fik HIPA's arbejde en bredere målgruppe og karakter, hvilket ledelsen erkendte, for som det lød i Hedtofts evaluering efter halvandet års virksomhed:

Det stod straks klart for H.I.P.A.s Bestyrelse, at Virksomheden faktisk maatte lægges saadan til Rette, at Institutionen – i Overensstemmelse med det Navn, vi gav den – kunde tjene som Arbejderbevægelsens almindelige Informations- og Propaganda - Afdeling. Det vil sige, at vi ikke kunde begrænse Arbejdet til kun at være anti-nazistisk og anti-kommunistisk. Vort Arbejde matte fra første Færd – ikke mindst med Henblik paa Udsendelse af «Socialdemokratiske Noter» o.lign. – faa en bredere Basis, selv om der stadig lægges stor Vægt paa de særlige Opgaver med Hensyn til Bekæmpelse af Yderpartierne.⁶³

Citatet viser, at ledelsen i HIPA udmærket var klar over, at propagandaorganisationens arbejde ikke kun gik ud på at bekæmpe fjender af demokratiet, men at det i høj grad også handlede om at kommunikere partiets politik til eksisterende medlemmer. I det hele tage skulle agitationen være bredt funderet for at få hele befolkningen i tale. Kernen i HIPA's virksomhed forblev dog den antifascistiske og antikommunistiske agitation. I den forbindelse syntes indsatsområdet at gå fra at modvirke kommunisterne i faglige sammenhænge til i stigende grad at sætte målrettet ind over for de danske nazister i landområderne. På et fælles forretningsudvalgsmøde med Socialdemokratiet, De samvirkende Forbund og Arbejdernes Fællesorganisationer den 4. maj 1938 fremdrog lederen af HIPA, H.C. Hansen, som kommentar til organisationens årsberetning, at HIPA's opgaver havde været:

«at bekæmpe Yderpartierne baade direkte og ved Institution og Agitation i Almindelighed. I den senere tid havde Opmærksomheden ikke mindst været henledt paa Nazisternes Virksomhed, og der var givet en betydelig Indsats paa de mest udsatte Steder for at imødegaa Nazisternes Agitation.»⁶⁴

I den konkrete sammenhæng uddybede H.C. Hansen ikke den antinazistiske indsats på de særligt udsatte steder, men som et eksempel kan nævnes Arbejderbevægelsens Sønderjydske Landsforening, der blev oprettet i april 1938. Foreningen var tænkt som et centralt organ for de indsatser, som var igangsat af aktionsudvalgene i Sønderjylland i 1933.⁶⁵ Landsforeningen var i øvrigt ikke direkte underlagt HIPA, men samarbejdede tæt med propagandacentralen, idet den varetog arbejderbevægelsens interesser

Forsiden til det socialdemokratiske arbejdsprogram *Danmark for Folket* (1934) illustrerer Socialdemokratiets politiske omlægning fra et rent arbejderklasseparti til et bredt favnende folkeparti. Tilsvarende kursændring fandt også sted hos de norske og svenske søsterpartier i 1930'erne. Kreditering: Socialdemokratiet.

var forfattet af Stauning, men havde Socialdemokratiets hovedbestyrelse som afsender.⁶⁸ I programmet gjorde Stauning rede for partiets politiske målsætninger og sociale og økonomiske reformpolitik, der skulle afbøde de negative virkninger af den økonomiske krise. Det skete med en eksplicit henvendelse «Til det danske Folk!»,⁶⁹ I øvrigt opfordrede programmet hele folket, og ikke kun arbejderklassen, til at skabe et «Folke-Fællesskab» med sigte på at opbygge fremtidens samfund.⁷⁰ Hermed var en væsentlig bevæggrund for omlægningen til et folkeparti i øvrigt antydet. Partiet havde brug for befolkningens opbakning og ikke mindst stemmer for at realisere sit reformprojekt.⁷¹

Staunings brug af folkebegrebet indbefattede, at kommunismen og nazismen blev udstillet som både fremmede og ufolkelige elementer. For samtidig med at arbejdsprogrammet positionerede Socialdemokratiet som varetager af folkets interesser og som demokratiets vogter, pointerede det, at diktaturbevægelserne var i modstrid med den nationale folkesjæl og arbejdende befolkning; som det forlød:

«Vi bekæmper den Diktaturbevægelse, der bærer Navnet Kommunismen, og vi bekæmper de forskellige Former for Fascisme, som nu ogsaa er dukket op her i Landet. En af Forudsætningerne for Tilslutning til Fascismen og dermed beslægtede Bevægelser er her, som andet Sted, den fra Rusland udgaaede Agitation og Bevægelse, der er i Strid med det danske Folks Væsen og i Strid med det arbejdende Folks Interesser.»⁷²

i spørgsmål, der vedrørte det tyske mindretal og grænsepolitikken.⁶⁶

Den folkelige appel

Det skal understreges, at HIPA's propaganda ikke stod alene, men at den indtog en central plads i Socialdemokratiets omfattende agitatoriske virksomhed. Hertil bidrog også Arbejdernes Oplysningsforbund, Danmarks Socialdemokratiske Ungdom (DSU) og Socialdemokratiets rigsdagsgruppe og partiforeninger. Gennemgående var strategien at udstille yderpartiernes diktatoriske hensigter, parallelt med at Socialdemokratiet appellerede til befolkningen for støtte til sine reformer, der skulle gennemføres på demokratisk grund.

Det folkelige sigte var en nyordning. Oprindeligt havde Socialdemokratiet talt arbejderklassens sag. Imidlertid foretog partiet i 1930'erne en omlægning fra et rendyrket arbejderparti til et bredt favnende folkeparti – i øvrigt i lighed med sine svenske og norske søsterpartier. For eksempel førte Det norske Arbejderparti 1933 en valgkampagne under sloganet «hele folket i arbejde».⁶⁷ Kampagnen viste, at Arbejderpartiet ikke længere profilerede sig som et eksklusivt klasseparti. I Danmark blev skiftet markeret i 1934 med det ambitiøse arbejdsprogram *Danmark for Folket*, der

Socialdemokratiets arbejdsprogram blev efterfølgende suppleret med oplysningsarbejde og mere underholdende agitationsformer – alt sammen under samme fængende parole: Danmark for Folket. For eksempel udsendte Arbejdernes Oplysningsforbund en antologi i 1936 med bidrag af indflydelsesrige socialdemokrater, som behandlede tidens politiske, sociale og kulturelle problemer. Desuden digtede Oskar Hansen en sang om folkeligt fællesskab, som kom på gaden i 1934 og efterfølgende blev arbejderbevægelsens «nationalsang».⁷³ Og endelig fik propagandaorganisationen HIPA produceret en spillefilm forud for kommunalvalget i marts 1937, der, som nævnt, handler om en ung mand, der via et møde med en ung socialdemokratisk kvinde bliver vakt politisk. Udviklingen betyder i øvrigt, at hans forældre også melder sig ind i Socialdemokratiet.⁷⁴

Hvor arbejdsprogrammet og antologien på saglig vis skulle overbevise læseren om, at Socialdemokratiet havde løsningen på tidens problemer, skulle de populærkulturelle medier på suggestiv vis appellere til danskerne. Det er i øvrigt kendetegnede for sangteksten og spillefilmen, at de er holdt i en let tone uden aggressive angreb på de politiske modstandere. For eksempel fremgår det af Oskar Hansens sangtekst, at der er plads til alle, som vil være med til at opbygge samfundet, og kun i en enkelt verselinje omtales en «Kamp mod dem, der vil storme og slaa».⁷⁵ Tilsvarende folkelige udtryk præger filmen *Danmark for Folket* (1937). Ganske vist indgår der en scene, hvor en socialdemokratisk chauffør diskuterer med sin kommunistiske kollega – i øvrigt spillet af tidens kendte skuespillere Ib Schønberg og Arthur Jensen.⁷⁶ Modsat den hårde retorik, der ellers blev givet til kende i politiske sammenhænge, er uenigheden imellem de to politiske modstandere i filmen fremstillet godmodigt. Tydeligvis forsøgte man at tilpasse konflikten til filmformatet og publikum. I den konkrete sammenhæng handlede det om ikke at frastøde seerne, men med positive budskaber at tiltrække potentielle vælgere.

Spørgsmålet er så, om propagandaen virkede. Det er selvfølgelig vanskeligt at måle den reelle effekt af de mange forskellige agitoriske tiltag, som i øvrigt også indbefattede transnationale propagandafremstød med de andre nordiske socialdemokratiske partier med det sigte at promovere en fælles vision om et særligt socialt nordisk demokrati.⁷⁷ Desuden påvirkede Socialdemokratiets konkrete parlamentariske resultater og Staunings position som statsminister i høj grad også folkeopinionen. Ikke desto mindre kan det konstateres, at Socialdemokratiet ved folketingsvalget i 1935 fik hele 46 % af stemmerne, og dermed blev det partiets bedste valg nogensinde.⁷⁸ Og året efter opnåede Socialdemokratiet for første gang at få flertal i Rigsdagens førstekammer, Landstinget, hvilket styrkede partiets stilling yderligere.

Hvad angår HIPA's andel i sejren ved folketingsvalget, må det tages i betragtning, at propaganda-institutionen først blev oprettet halvanden måned før valget den 22. oktober 1935. Imidlertid fremgår det af et møde i HIPA den 5. november 1935, at institutionen havde deltaget aktivt i Socialdemokratiets valgkamp ved at mobilisere fagforeninger, producere valgmateriale og afholde instruktionskurser for agitatorcorpene. Dette bekræftes af det overleverede agitationsmateriale, hvor HIPA figurerer som afsender på en del opråb, småtryk, pressemeddelelser foruden cirkulærer, der var møntet på at aktivere fagforeningerne.⁷⁹ I funktion som nyvalgt leder af HIPA vurderede Hedtoft i øvrigt, at mobiliseringen af særligt de socialdemokratiske faglige klubber havde haft «en vis Betydning for Valgets Udfald».⁸⁰ Valgsuccessen skyldes dog ret beset Socialdemokratiets vellykkede kampagnefremstød under valgsloganet «Stauning eller Kaos».⁸¹ Med denne kampagne fik partiet rent retorisk – og ved brug af alskens medier som plakater, sange, manifeste og radiotaler – skabt en modsætning mellem på den ene side et velordnet demokrati under socialdemokratisk ledelse, og på den anden side kaotiske tilstande med samfundsopløsende kræfter.⁸² Modstillingen gjorde valget ganske enkelt, nemlig at stemme på Socialdemokratiet.

Den socialdemokratiske partiformand og statsminister Thorvald Stauning ses her flankeret af HIPA's daværende leder H.C. Hansen (til venstre) og den tidligere leder af HIPA Hans Hedtoft (til højre). Fotoet er taget i forbindelse med optagelserne til propaganda-filmen I Folkets Navn, der havde premiere i 1938. Kreditering: Arbejdermuseet.

Efterspil

Hovedorganisationernes Informations- og Propaganda Afdeling, HIPA, blev nedlagt i 1941 på grund af den politisk højspændte situation under den tyske nazistiske besættelsesmagt. Imidlertid blev der i 1944 oprettet en arvtager til HIPA med Arbejdernes Informations-Central (AIC), som var virksom fra 1945 og frem til 1971-1972.⁸³ Denne organisation havde ligesom HIPA til formål at styrke Socialdemokratiets stilling ved at bekæmpe politiske modstandere, men nu primært i skikkelse af kommunisterne. Trusselsopfattelsen skal ses i lyset af udfaldet af 2. verdenskrig og samtidens politiske forhold under den kolde krig. Den antikommunistiske agitation hang dog også sammen med, at de fremtrædende socialdemokrater Hedtoft og H.C. Hansen, der begge blev statsministre i efterkrigstiden, var gengangere fra mellemkrigstidens indædte kamp mod kommunisterne.⁸⁴

AIC blev i øvrigt genstand for debat i slutningen af 1990'erne, idet der blev rejst mistanke om, at AIC også havde fungeret som en slags efterretningstjeneste.⁸⁵ Debatten afstedkom flere historiske undersøgelser, men spørgsmålet forekommer fortsat at være ubesvaret.⁸⁶ Imidlertid gav debatten også anledning til studier af AIC's forgænger, HIPA. Navnlig gav Kristian Bruhn Henriksen sig i kast med at få afklaret, om HIPA havde fungeret som en efterretningstjeneste, hvor han konkluderede, at HIPA havde udført visse efterretningsopgaver, idet institutionen indsamlede oplysninger om antidemokratiske bevægel-

ser, som blev omsat til en trusselsvurdering.⁸⁷ Det kan tilføjes, at selvom denne opgave foregik i regi af Socialdemokratiet, er det ikke usandsynligt, at der fandt en udveksling af informationer sted med myndighederne, taget i betragtning at flere af de centrale aktører i HIPA også indgik i parlamentariske sammenhænge. For eksempel var Hedtoft medlem af Folketinget fra oktober 1935 og H.C. Hansen fra 1936. En systematisk udveksling af information med politiet er dog ikke blevet påvist, og spørgsmålet har da heller ikke været centralt for nærværende arbejde. Derimod har interessen samlet sig om at få belyst, hvordan Socialdemokratiet gennem sin propaganda forsøgte at påvirke befolkningen, og hvad selve agitationen kan fortælle om datidens politiske kampe og trusselsopfattelser.

Her viser undersøgelsen, at Socialdemokratiet agerede på massepolitiske præmisser, idet centralt placerede aktører fra partiets hovedorganer i stigende grad blev bevidste om propagandaens betydning og brugen af moderne kommunikationsmidler. Således intensiverede partiet sin agitation fra 1933 som modtræk til kommunisternes og de forskellige fascistiske bevægelers fremfærd. Agitationen blev dog først for alvor professionaliseret med oprettelsen af HIPA i 1935. Den massive og systematiske propagandavirksomhed viser, at ledende socialdemokrater var særdeles opmærksomme på tendenser, som kunne udvikle sig i antidemokratisk retning, og at de fandt det påkrævet at iværksætte agitatoriske modforanstaltninger. Imidlertid afspejler de mange tiltag også, at agitationen i lige så høj grad havde til formål at promovere Socialdemokratiet. Ræsonnementet synes at være, at partiet ved at appellere til den brede befolkning for støtte til sin økonomiske og sociale politik ikke kun sikrede partimedlemmernes fortsatte opbakning, men også tiltrak nye vælgere og dermed, som en ekstra gevinst, udkonkurrerede nazisternes og kommunisternes vækstgrundlag.

Det kan på en måde undre, at kommunisterne og især de danske nazister blev set som en så stor trussel, som det var tilfældet. Godt nok øgede kommunisterne deres repræsentation i fagforbundene, og de blev også repræsenteret i Folketinget, hvilket kunne true Socialdemokratiets stilling. Til forskel herfra var tilslutningen til Danmarks Nationalsocialistiske Arbejderparti lav, og først ved valget i april 1939 fik partiet 1,8 % af stemmerne og dermed tre mandater i Folketinget.⁸⁸ Imidlertid skræmte erfaringerne fra Tyskland, hvor Weimarrepublikken var blevet erstattet af et nazistisk regime, der både betød opløsning af politiske partier og arbejderbevægelsens organisationer. På daværende tidspunkt vidste man i øvrigt ikke, hvordan fascismen ville udvikle sig på hjemmefronten, og derfor handlede politikerne præventivt. Ganske vist havde man en formodning om, at demokratiet stod stærkt i Danmark, og i Norden i det hele taget, men det udelukkede ikke, at antidemokratisk agitation skulle ignoreres. Desuden var politikerne opmærksomme på, at fjender af demokratiet udnyttede den demokratiske ytringsfrihed til at underminere folkestyret. For eksempel vurderede redaktøren for avisen *Social-Demokraten* i sin artikel til AOF-antologien *Danmark for Folket* fra 1936:

«Diktaturtilhængere forstaar unægtelig Agitationens Kunst, den mest hensynsløse, den mest skruppelløse, de forstaar ogsaa udmærket godt at bruge det demokratiske Styres Friheder til Fremme af deres Diktaturidéer, de forstaar ved Massepsykose, ved Løgn og Latin, at skabe kunstige Stemninger, langt bedre end kultiverede Demokrater, der ikke kan faa sig selv til at anvende slige Midler.»⁸⁹

Netop fordi de antidemokratiske bevægelser formåede at udnytte de agitatoriske virkemidler og ifølge citatet ligefrem spredte løgne, måtte man være ekstra på vagt over for deres propaganda. Socialdemokratiets reaktion i den henseende, nemlig at udbygge sit eget propagandaapparat, var, set i den historiske sammenhæng, en logisk konsekvens. Imidlertid er omfanget af propagandaen, de alsidige agitationsformer, det udtalte trusselsbillede samt kontrol med agitatorkorpsenes alias aktivgruppernes virksomhed

i høj grad bemærkelsesværdigt.

Overordnet viser den omfattende og omkostningsfulde agitation samt opbygningen af propagan-daapparatet med HIPA, at Socialdemokratiet opfattede den diskursive kamp mod antidemokratiske bestræbelser som et vigtigt middel til at befæste demokratiet såvel som partiets magtstilling. Dette udelukkede ikke den mere rationelle information samt folkeoplysning. Imidlertid blev den målrettede propagandavirksomhed anset for et nødvendigt modsvar til de politiske modstanderes fremstød. De mange agitatoriske tiltag skal vurderes på baggrund af det faktum, at antidemokratiske ytringer ikke blev kriminaliseret i mellemkrigstiden, men kun tendenser til politisk vold. Derfor kunne fascistiske og kommunistiske partier udnytte demokratiets frihedsrettigheder til retorisk at angribe landets styreform og ledelse og dermed undergrave den demokratiske samfundsindretning. Som modtræk omtalte Socialdemokratiet konsekvent yderpartierne som fjender af demokratiet, og i tilfældet med kommunisterne også som en splittelsesorganisation. Den konsekvente fordømmelse af diktaturstræbende partier stod dog ikke alene, men blev modstillet en positiv fortælling om, hvordan Socialdemokratiet sikrede folkestyret. Man skal da heller ikke glemme, at profileringen som demokratiets vogter gavnede partiet, der bejlede til befolkningen for dens opbakning.

Noter

- 1 Lauritzen 1937: 00:30 minut
- 2 Jowett og O' Donnell 2015: 105–106
- 3 For et studie af Danmarks Nationalsocialistiske Arbejderpartis manglende succes, se Ravn 2007.
- 4 Christmas-Møller 1993: 175–189; Skov 2016: 235–236
- 5 Krautwald 2017: 114–115; Krautwald 2021. Bemærk, at Krautwald også knytter den militante aktivisme til en gruppe unge socialdemokrater i København.
- 6 Henriksen 2007; Henriksen 2009. For HIPA's relation til fagforeningerne se også Nielsen 2004: 49–52.
- 7 Henriksen 2007: 16–18
- 8 Brandt, Graulund og Wendt 1979. Bogen er et bearbejdet speciale.
- 9 Jowett og O'Donnell, 2015: 7 (forfatterens kursivering)
- 10 Lauritzen 1937: 00:30
- 11 Jensen 2002; Pryser 1988: 158–166; Gripsrud 1982: 135–138; Sørensen 1980: 317–375
- 12 For pointen om bevidst brug af propaganda, se Pryser 1988: 159.
- 13 Se mødereferat den 5. januar 1933, Protokol for Socialdemokratisk Forbund. Socialdemokratiets arkiv, kasse 5 (ABA).
- 14 Se hæftet «Forhandlinger om den kommunistiske Agitation, fredag den 20. januar 1933», HIPA's arkiv, kasse 5, læg 1 (ABA). Se også Henriksen 2007: 4.
- 15 Se «Forslag», dateret 2. februar, 1933 HIPA's arkiv, kasse 5, læg 1 (ABA).
- 16 Se forretningsudvalgsmødet den 10. februar 1933, Protokol for Socialdemokratisk Forbund, Socialdemokratiets arkiv, kasse 5 (ABA).
- 17 Henriksen 2007: 5
- 18 Se mødereferat af 5. januar 1933, Protokol for Socialdemokratisk Forbund. Socialdemokratiets arkiv, kasse 5 (ABA).
- 19 For detaljeret analyse af skriftet, se Nielsen 2004: 36–40.
- 20 Hansen, 1933: 26
- 21 Andersen 1968: 75–77
- 22 Se beretningen i Socialdemokratiets Haandbog: Rigsdagssamlingen 1932–1933, 1933: 111.
- 23 Finanslovsdebatten den 6. december 1932 i Rigsdagstidende 1932–33, Folketinget, spalte 1305.
- 24 Henriksen 2007: 6; Henriksen 2009: 67–68
- 25 Hopp 2010; Becker-Christensen 2010
- 26 Det fremgår af opgørelse over stemmefordelingen per amter ved folketingsvalgene i 1935 og 1939, at nazisterne havde flest tilhængere i de sønderjyske amter. Det statistiske Department 1935: 90–95; Det statistiske Department 1939: 94–99
- 27 Henriksen 2007: 6

- 28 For notits om pjecerne, inklusive en tredje pjece, se «Tre nye Pjecer», *Demokraten Aarhus*, den 1. oktober 1933, s. 7. Bemærk i øvrigt, at Socialdemokratiet først godkendte H.C. Hansen som DSU's formand på et møde i forretningsudvalget den 2. oktober 1933, se mødereferat i Protokol for Socialdemokratisk Forbund. Socialdemokratiets arkiv, kasse 5 (ABA).
- 29 Se for eksempel avisartiklen «I Dag begynder D.s.U.s store Agitation», der blev bragt i den socialdemokratiske avis *Demokraten Aarhus*, den 1. oktober 1933, s. 2.
- 30 Krautwald 2019; Krautwald 2021
- 31 Lov om forbud mod at bære uniform m.v., Lov nr. 120 af 12/04/1933, *Lovtidende* 1933, 691. Se også Krake 2019.
- 32 Lov om Forbud mod visse Sammenslutninger m.m., Lov nr. 123 af 28/04/1934, *Lovtidende* 1934, 568. Lov vedtaget 20. marts 1934, se *Rigsdagstidende* 1933-34, tillæg C, spalte 315-6.
- 33 Se skrivelsen «Klar til Landsagitation», dateret den 12. august 1933. Socialdemokratiets arkiv, kasse 64, læg «Efteraarsagitationen 1933».
- 34 Se referaterne fra møde i henholdsvis forretningsudvalget og hovedbestyrelsen den 2. oktober 1933, Protokol for Socialdemokratisk Forbund, Socialdemokratiets arkiv, kasse 5.
- 35 Cirkulæret er optrykt i *Socialdemokratiske Noter* den 27. oktober 1933, s. 52-53. I forbindelse med cirkulæret blev partiets agitatorer i øvrigt gjort opmærksomme på nazificering af de ungkonservative samt de nazistiske tendenser inden for den agrare bevægelse, *Landbrugerens Sammenslutning*, *ibid.* s. 54-55.
- 36 Et uddrag af Hedtofts tale på kongressen blev optrykt under rubrikken «Hans Hedtoft om den kommende Tids Agitationsvirksomhed» i *Social-Demokraten*, den 26. juni 1935, s. 1 og 7.
- 37 *Ibid.* s. 7 (avisens kursivering). For uddybning af Hedtofts argumentation, se Henriksen 2007: 8-9.
- 38 Se folketingsdebatten henholdsvis den 11. april 1933 og 19. januar 1934, *Rigsdagstidende* 1932-33, *Folketinget*, spalte 5146 og *Rigsdagstidende* 1933-34, *Folketinget*, spalte 2318.
- 39 Se mødereferat den 2. september 1935, Protokol for Socialdemokratisk Forbund. Socialdemokratiets arkiv, kasse 5 (ABA).
- 40 *Ibid.*
- 41 Henriksen 2007: 8. Henriksen omtaler en redegørelse for de hollandske aktivgrupper, der er vedlagt et udkast til reorganiseringen af den danske socialdemokratiske agitation, som efterfølgende blev vedtaget på kongressen i juni. Dette udkast samt redegørelse befinder sig ifølge Henriksen i LO's arkiv. Nærværende undersøgelse kan oplyse, at en redegørelse for de hollandske aktivgrupper også befinder sig i Socialdemokratiet arkiv i et hæfte, der vedrører kongressen i 1935. Se «De hollandske Aktivgrupper», Socialdemokratiets arkiv, kasse 65, læg «Kongressen 1935 og Agitationen» (ABA).
- 42 For bestyrelsens godkendelse af vedtægterne om aktivgrupperne, se HIPA's Protokol, 5. november 1935, HIPA's arkiv, kasse 1 (ABA). For konkretisering af aktivgruppernes opgaver se Henriksen 2007: 10-11.
- 43 Se referat fra møde i Socialdemokratiets forretningsudvalg den 17. december 1935, Protokol for Socialdemokratisk Forbund. Socialdemokratiets arkiv, kasse 5 (ABA). Bemærk at noget af referatet vedrørende diskussionens enkeltheder er overstreget.
- 44 For antal aktivgrupper, se H.C. Hansens «BERETNING for Tiden 1.4.1937-31.3.1938», som blev fremlagt ved et fællesmøde for forretningsudvalgene for Socialdemokratiet, De samvirkende Fagforbund og Arbejdernes Fællesorganisation i København den 4. maj 1938, HIPA's arkiv, kasse 1, læg 3 (ABA).
Det bør tilføjes, at antallet ikke reflekterer den reelle aktivitet. Beretningen omtaler for eksempel, at ikke alle grupper gjorde en aktiv indsats. Se *ibid.*
- 45 Se referat fra HIPA's bestyrelsesmøde den 5. november 1935, HIPA's Protokol. HIPA's arkiv, kasse 1.
- 46 Henriksen 2007: 12-13 (ABA).
- 47 Se HIPA's bestyrelsesmøde den 16. april 1937 og møde med Socialdemokratiets forretningsudvalg, De Samvirkende Forbund og Arbejdernes Fællesorganisation den 27. april, HIPA's Protokol, HIPA's arkiv, kasse 1 (ABA).
- 48 Se Hedtofts beretning «H. I. P. A. HALVANDET AARS VIRKSOMHED», som blev fremlagt den 27. april 1937 til fællesmøde med forretningsudvalgene for Socialdemokratiet, De samvirkende Forbund og Arbejdernes Fællesorganisation, HIPA's arkiv, kasse 1, læg 3 (ABA).
- 49 Se H.C. Hansens «BERETNING for Tiden 1.4.1937-31.3.1938», der blev aflagt til fællesmødet den 4. maj 1938, HIPA's arkiv, kasse 1, læg 3 (ABA).
- 50 *Ibid.*
- 51 Se «Til Socialdemokratiets Aktivgrupper», den 3. marts 1937, HIPA's arkiv, kasse 8, læg 3 (ABA).
- 52 Se cirkulæret «Ærede Partifæller», dateret den 27. april 1937. HIPA's arkiv kasse 8, læg 3. Cirkulærets anmodning gentages i et brev «Ærede Partifæller» fra den 12. juni 1937. HIPA's arkiv kasse 8, læg 3 (ABA).
- 53 Se «REDEGØRELSE VEDRØRENDE NAZISTERNES VIRKSOMHED» med følgebrev, dateret den 27. august 1937, HIPA's arkiv, kasse 8, læg 3 (ABA).

- 54 Ifølge Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv er dele af HIPA's informationsmateriale gået tabt, formodentlig er det blevet destrueret under besættelsen.
- 55 Se referat fra hovedbestyrelsesmødet den 4. oktober 1937, Protokol for Socialdemokratisk Forbund. Socialdemokratiets arkiv, kasse 5 (ABA).
- 56 Se «Til Socialdemokratiets Aktivgrupper», den 3. marts 1937. HIPA's arkiv, kasse 8, læg 3 (ABA).
- 57 HIPA, Det kommunistiske bedrag, 1938: 13. HIPA's arkiv, kasse 7 (ABA).
- 58 HIPA, Det kommunistiske bedrag, 1938: 3. HIPA's arkiv, kasse 7 (ABA).
- 59 Instruks «Til De socialdemokratiske Foreninger», den 29. november 1938, HIPA's arkiv, kasse 8, læg 4.
- 60 Hedtoft, H. I. P. A. HALVANDET AARS VIRKSOMHED, den 27. april 1937, HIPA's arkiv, kasse 1, læg 3 (ABA).
- 61 Jævnfør «H.I.P.A.s Budget for Aaret 1939», forelagt den 1. marts 1939, HIPA's arkiv, kasse 1, læg 1 (ABA). Af Hedtofts beretning, H. I. P. A. HALVANDET AARS VIRKSOMHED, april 1937, fremgår det, at Vor Kamps oplag varierede fra 75.000 til 166.000 eksemplarer. HIPA's arkiv, kasse 1, læg 3 (ABA).
- 62 Se pjecen «Agitationen 1936-1937», som bl.a. gav instrukser for, hvordan agitatorcorpene skulle sætte ind over for nøje udvalgte husstande forud kommunalvalget i marts 1937, HIPA's arkiv, kasse 7. Se også skrivelsen «Til Socialdemokratiets Aktivgrupper», den 3. marts 1937, s. 4, HIPA's arkiv, kasse 8, læg 3 (ABA).
- 63 Hedtofts beretning, H. I. P. A. HALVANDET AARS VIRKSOMHED, den 27. april 1937, HIPA's arkiv, kasse 1, læg 3 (ABA).
- 64 Se referat fra den 4. maj 1938, HIPA's Protokol, HIPA's arkiv, kasse 1 (ABA).
- 65 Se «Forslag fra det nedsatte Udvalg angaaende det sønderjydske Spørgsmål», der blev forelagt den 13. juli 1938. HIPA's arkiv, kasse 7, læg 2 (ABA).
- 66 For den tætte kontakt til HIPA, se ibid. Se også Henriksen 2007: 6.
- 67 Maurice 1987: 568-569; Kjeldstadli 1994: 222; Jensen 2002: 102.
- 68 Grelle 2008: 328-329
- 69 Socialdemokratiet 1934: 3 (Arbejdsprogrammets kursivering)
- 70 Socialdemokratiet 1934: 23
- 71 Tolkningen ligger i tråd med Henning Grelles forståelse, se Grelle 2008: 332.
- 72 Socialdemokratiet 1934: 21-22
- 73 Grelle 2008: 333
- 74 Lignende socialdemokratisk bevidstgørelse via en kærlighedshistorie skildres også i propagandafilmen I Folkets navn, 1938, som blev instrueret af Birger von Cotta-Schönberg for Socialdemokratiet.
- 75 Hansen og Gyldmark 1934: tredje strofe, verselinje 5. Efternavnet Gyldmark henviser til komponisten Oskar Gyldmark, der satte melodi til sangteksten.
- 76 Lauritzen 1937, 10:55-11:25; 11:42-12:05. Se også Brandt, Graulund og Wendt 1979: 312-320.
- 77 Hemstad 2023. For uddybning af begrebet det nordiske demokrati, se Kurunmäki og Strang 2010.
- 78 Det statistiske Departement 1935: 21.
- 79 Se hæftet «Folketingsvalget 1935», HIPA's arkiv, kasse 7, læg 3.
- 80 Referat fra møde den 5. november 1933, HIPA's Protokol. HIPA's arkiv, kasse 1 (ABA).
- 81 Grelle 2008: 371 og 380
- 82 Sloganet figurerede på en ikonisk valgplakat med portræt af Stauning. For valgsangen «Stauning igen» (1935), skrevet af Oskar Hansen, se Grelle 2008: 378. For manifest, se Socialdemokratiets rigsdagsgruppes opråb «Til danske Kvinder og Mænd!», som blev trykt i Social-Demokraten, 2. oktober 1935, s. 9, samt Staunings radiotale «Hvad Valget Gælder», optrykt i Social-Demokraten, 22. oktober 1935, s. 13-15.
- 83 For oplysning om oprettelse og lukning af HIPA og AIC, jf. Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv.
- 84 Mariager og Petersen 2004: 58
- 85 Grelle 2003; Mariager og Petersen 2004: 55
- 86 Hverken den daværende seniorforsker ved Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv, Henning Grelle, eller historikerne Rasmus Mariager og Klaus Petersen har fundet tydeligt bevis for, at AIC fungerede som en efterretningstjeneste. Til forskel herfra konkluderer Iben Bjørnson, at der foregik en sammenblanding af politik og efterretningstjeneste i regi af AIC. Se Grelle 2003; Mariager og Petersen 2004 og Bjørnson 2012: 230-232.
- 87 For konklusionen, at HIPA fungerede som efterretningstjeneste, se Henriksen 2007: 16-18.
- 88 Det statistiske Departement 1939: 23-24
- 89 AOF 1936: 34

Litteratur

- Andersen, R. (1968). *Danmark i 30'erne: En historisk mosaik*. København: Gyldendal.
- AOF. (1936). *Danmark for Folket: En Materialesamling til brug i Oplysningsarbejdet*. København: Arbejdernes Oplysningsforbund.
- Becker-Christensen, H. (2010). Nazificeringen af det tyske mindretal i 1933. *Sønderjylland i 1933*, 48–56. Aabenraa: Historisk Samfund for Sønderjylland.
- Bjørnsson, I. (2012). *Arbejderbevægelsens Informations Central. Socialdemokratiets kamp mod kommunismen 1944-1973*. København: Selskabet til Forskning i Arbejderbevægelsens Historie.
- Brandt, M., Graulund, J og Wendt, D. (1979). *Socialdemokratisk agitation og propaganda i mellemkrigstiden*. Aarhus: Forlaget Skansen. (Redigeret kandidatspeciale.)
- Christmas-Møller, W. (1993). *Christmas: Christmas Møller og Det konservative Folkeparti*. Bind 1. København: Gyldendal.
- Cotta-Schønberg, B. von. (1939). *I Folkets navn*.
- Demokraten Aarhus (1933, 1. oktober). I Dag begynder D.s.U.s store Agitation, s. 2.
- Demokraten Aarhus (1933, 1. oktober). Tre nye Pjecer, s. 7.
- Det statistiske Department. (1935). Folketingsvalget den 22. oktober 1935. København.
- Det statistiske Department. (1939). Rigsdagsvalgene og Folkeafstemningen i April og Maj 1939. København.
- Grelle, H. (2003). *AIC – propaganda- eller efterretningsorganisation?* Arbejdermuseet og Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkivs webarkiv (oprindeligt trykt i *Årsskrift for Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv*, 1998). Link: https://web.archive.org/web/20160701174735/http://www.arbejdermuseet.dk/index.php?option=com_content&view=article&id=265:aic-propaganda-eller-efterretningsorganisation&catid=73:om-emner-og-personer&Itemid=13
- Grelle, H. (2008). *Thorvald Stauning: Demokrati eller kaos. En biografi*. København: Jyllands-Postens Forlag.
- Gripsrud, J. (1982). Arbeiderbevegelsens teatervirksomhet i Norge i 30-åra – og dens begrensninger. *Tidsskrift for arbeiderbevegelsens historie* (1), 131–146.
- Hansen, H. (1933). *Kommunisterne splitter -!* København: Forlaget Fremad.
- Hansen, H.C. (1933). *Marcher med os*. København: Arbejderungdommens Forlag.
- Hansen, O. og Gyldmark, O. (1934). *Danmark for Folket*. København: Forlaget Fremad.
- Hedtoft, H. *Social-Demokraten* (1935, 26. juni). Hans Hedtoft om den kommende Tids Agitationsvirksomhed, s. 1 og 7.
- Hemstad, Ruth. (2023). Promoting Norden and Nordic Cooperation in the 1930s: Social Democratic Visions and Transmedial Manifestations. *Nordic Media Histories of Propaganda and Persuasion*, 31–54. London: Pelgrave Macmillan.
- Henriksen, K. B. (2007). HIPA – propaganda- eller efterretningsorganisation? *Arbejderhistorie* (1), 1-19.
- Henriksen, K. B. (2009). Demokraten – en politisk-ideologisk biografi om den unge Hans Hedtoft. Kandidatspeciale. Københavns Universitet.
- Hopp, P. (2010). Påskeblæsten 1933 – forløb, reaktioner og betydning. *Sønderjylland i 1933*, 29–47. Aabenraa: Historisk Samfund for Sønderjylland.
- Jensen, L.-A. (2002). I hammarens tegn: Nye agitasjons- og propagandaformer i norsk arbeiderbevegelse på 1930-tallet. *Arbejderhistorie*, 101–119.
- Jowett, G. S. og O' Donnell, V. (2015). *Propaganda & Persuasion*. Sixth edition. Los Angeles: SAGE Publication.
- Kjeldstadli, K. (1994). *Et splittet samfunn 1905–35. Aschehougs Norges historie*. Bind 10. Oslo: Aschehoug.
- Kolbjørn, I. (1933). *Hagekors eller socialisme*. København: Arbejderungdommens Forlag.

- Krake, K. (2019). Militant demokrati: Mellemligstidens svar på politisk vold. *Arbejderhistorie* (1), 5–31.
- Krautwald, C. (2017). Kampklar! Militant antifascistisk mobilisering i Danmark 1930–1936. *Historisk Tidskrift för Finland* 102 (1), 114–148.
- Krautwald, C. (2019). Three arrows against the swastika: Militant social democracy and the radical opposition to fascism in Denmark, 1932–1934. *Anti-fascism in the Nordic Countries: New perspectives, comparisons and transnational connections*, s. 91–110. Abingdon; New York: Routledge.
- Krautwald, C. (2021). Kampen om gaderne: Gadepolitik og rumlige krav i 1930'ernes politiske kultur. Ph.d.-afhandling. Universitetet i Agder.
- Kurunmäki, J. og Strang, J. (2010). *Rhetoric of Nordic Democracy*. Helsinki: Finish Literature Society.
- Lauritzen, V. (1937). *Danmark for Folket*. København: Palladium.
- Mariager, R. og Petersen, K. (2004). Socialdemokratiet og forholdet til DKP under den første kolde krig. *Arbejderhistorie* (4), 55–76.
- Maurseth, P. (1987). *Gjennom kriser til makt (1920-1935)*. *Arbejderbevegelsens historie i Norge*. Bind 3. Oslo: Tiden Norsk Forlag.
- Nielsen, N.J. (2004). *Mellem storpolitik og værkstedsgulv: Den danske arbejder – før, under og efter Den kolde krig*. København: Museum Tusulanum.
- Pryser, T. (1988). *Klasse og nasjonen (1935–1946)*. *Arbejderbevegelsens historie i Norge*. Bind 4. Oslo: Tiden Norsk Forlag.
- Ravn, O. (2007). *Fører uden folk: Frits Clausen og Danmarks National Socialistiske Arbejder-parti*. Odense: Syddansk Universitetsforlag
- Rigsdagen. (1933). *Lovtidende*. København.
- Rigsdagen. (1934). *Lovtidende*. København.
- Rigsdagen. *Rigsdagstidende 1932–33*, Folketinget.
- Rigsdagen. *Rigsdagstidende 1933–34*, Folketinget.
- Rigsdagen. *Rigsdagstidende 1933–34*, tillæg C.
- Skov, C.E. (2016). *Konservatisme i mellemligstiden*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Social-Demokraten* (1935, 26. juni). Hans Hedtoft om den kommende Tids Agitationsvirksomhed, s. 1 og 7.
- Socialdemokratiet. (1934). *Danmark for Folket: for Arbejde, Brød og Frihed*. København: Fremad.
- Socialdemokratiet (1933). *Socialdemokratiets Haandbog: Rigsdagssamlingen 1932-1933*. København: Forlaget Fremad.
- Socialdemokratiet. *Socialdemokratiske Noter*, den 27. oktober 1933.
- Socialdemokratiet. (1935). Stauning eller Kaos. Plakat.
- Socialdemokratiets rigsdagsgruppe. *Social-Demokraten* (1935, 2. oktober). Til danske Kvinder og Mænd!, s. 9.
- Stauning, T. *Social-Demokraten* (1935, 22. oktober). Hvad valget Gælder, s. 13–15.
- Sørensen, B. (1980). *Gry i Norden: Norsk arbejderfilm 1928–1940 i internasjonalt perspektiv*. Doktorafhandling. Universitetet i Trondheim.

Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv (ABA)

- Arbejderbevægelsens Sønderjydske Landsforening. Forslag fra det nedsatte Udvalg angaaende det sønderjydske Spørgsmål, den 13. juli 1938. HIPA's arkiv, arkivnr. 2224, kasse 7, læg 2.
- Hansen, H. (1937). H. I. P. A. HALVANDET AARS VIRKSOMHED. Beretning til Fællesmødet den 27. april 1937. HIPA's arkiv, arkivnr. 2224, kasse 1, læg 3.
- Hansen, H.C. BERETNING for Tiden 1.–4.1937–31.–3.1938, HIPA's arkiv, arkivnr. 2224, kasse 1, læg 3.

- HIPA. (1936–1937). Agitationen 1936–1937. HIPA's arkiv, arkivnr. 2224, kasse 7.
- HIPA. (1938). *Det kommunistiske Bedrag*. HIPA's arkiv, arkivnr. 2224, kasse 7.
- HIPA. Forhandlinger om den kommunistiske Agitation, fredag den 20. januar 1933. HIPA's arkiv, arkivnr. 2224, kasse 5, læg 1 (ABA).
- HIPA. Forslag, den 2. februar 1933. HIPA's arkiv, arkivnr. 2224, kasse 5, læg 1 (ABA).
- HIPA. Folketingsvalget 1935. HIPA's arkiv, arkivnr. 2224, kasse 7, læg 3 (ABA).
- HIPA. H.I.P.A.s Budget for Aaret 1939, den 1. marts 1939. HIPA's arkiv, arkivnr. 2224, kasse 1, læg 1.
- HIPA. Protokol. HIPA's arkiv, arkivnr. 2224, kasse 1 (ABA).
- HIPA. REDEGØRELSE VEDRØRENDE NAZISTERNES VIRKSOMHED med følgebrev, dateret den 27. august 1937. HIPA's arkiv, arkivnr. 2224, kasse 8, læg 3.
- HIPA. (1938). *Saadan er Nazismen*. HIPA's arkiv, arkivnr. 2224, kasse 7 (ABA).
- HIPA. Til De socialdemokratiske Foreninger, den 29. november 1938. HIPA's arkiv, arkivnr. 2224, kasse 8, læg 4.
- HIPA. Til Socialdemokratiets Aktivgrupper, den 3. marts 1937. HIPA's arkiv, arkivnr. 2224, kasse 8, læg 3.
- HIPA. Ærede Partifæller, den 27. april 1937. HIPA's arkiv, arkivnr. 2224, kasse 8, læg 3.
- HIPA. Ærede Partifæller, den 12. juni 1937. HIPA's arkiv, arkivnr. 2224, kasse 8, læg 3.
- Socialdemokratiet. De hollandske Aktivgrupper. Socialdemokratiets arkiv, arkivnr. 500, kasse 65, læg «Kongressen 1935 og Agitationen».
- Socialdemokratiet. Klar til Landsagitationen! Socialdemokratiets arkiv, arkivnr. 500, kasse 64, læg «Efteraarsagitationen 1933».
- Socialdemokratiet. Protokol for Socialdemokratisk Forbund, Socialdemokratiets arkiv, arkivnr. 500, kasse 5.